

kiterjed. Például a *Dialog* által forgalmazott optikai lemezek általában csak az adatok átmeneti felhasználását, ill. tárolását, továbbá egyetlen papírmásolat kinyomtatását engedik meg, míg a távközlési hálózaton való adatátvitelt kifejezetten tiltják.

Az OCLC által alkalmazott szerződés megengedi az információk lehívását az adatbázisból szövegszerkesztés céljára, nem korlátozzák egyetlen példányra a papírmások készítését, de itt is feltűnik a keresési eredmények "ideiglenes tárolásának" követelménye (bár senki sem tudja, meddig számít ez ideiglenesnek). Az OCLC a nyomtatott másolatok eladását is engedélyezi, ha az kiegészítő jelleggel, nem pedig az adatok terjesztésének elsődleges céljával történik.

A *SilverPlatter* cég egyedi szerződéseket köt a CD-ROM termékek adatbázis-készítőivel (a *LISA*-val kötött szerződés pl. nem akadályozza az adatok belső felhasználását, és a termék használatát csak akkor korlátozza, ha az egy olyan adatbázis része, ill. alapja, amelyet a felhasználási engedéllyel rendelkező intézményen kívüli kereskedelmi értékesítés céljából készítenek). A legnépszerűbb optikai

lemezes adatbázisok a köztulajdon kategóriájába esnek ("public domain" adatbázis), amelyeket az adófizetők pénzén fejlesztettek ki, így nem indokolt használatuk korlátozása. Az online adatbázisoknál ez nem volt probléma, mert a magas géphasználati és vonalköltség, valamint a fénymásolat költsége visszatartotta a használatot nagyobb személyes adatállományok kiépítésétől, de ezt a határt a CD-ROM megszüntette. A használati díj a kevert rekordokat tartalmazó, integrált adatbázisok esetében is felmerül (pl. a Kongresszusi Könyvtár től származó rekordok használatáért nem, csak az adatbázis egyéb forrású rekordjainak használatáért lenne jogos pénzt kérni).

Az adatbázis-előállítók joggal aggódnak az illegálisan hozzáférhetővé tett rekordok miatt, és a használati engedélyekben megtiltható a szoftver és az adatstruktúra másolása. Az adatok kreatív felhasználását azonban támogatni kellene, természetesen megfelelő szabályozás keretében.

/DUGGAN, M. K.: Copyright and downloading from CDROMs. = Database, 11. köt. 1. sz. 1988. p. 7-9./

(Mándy Gábor)

A CD-ROM adatbázis-használat költségeinek meghatározása és megtérülése

Megtévesztő az a CD-ROM mellett oly sokszor hangoztatott érv, hogy olcsóbb, mint az online adatbázisok használata, mivel a helyi keresésekért nem kell külön fizetni. A kezdeti beruházáson (mikroszámítógép, CD-ROM olvasó) túl a CD-ROM adatbázis magas előfizetési díja miatt válhat semmivé ez az előny. A szerző a *Lotus 1-2-3* statisztikai táblázatkezelő segítségével közreműködött egy program kifejlesztésében, amely össze tudja hasonlítani párhuzamosan hozzáférhető (online és CD-ROM) adatbázisok kétféle kezelésének költségeit.

Ésszerű lenne a CD-ROM-kereséseket ugyanúgy megfizettetni az olvasóval, mint ahogyan ez az online kereséseknél többnyire történik. Az olvasót azonban nehezen lehetne rávenni erre, mert úgy tekint az optikai lemezeire, mint a kézikönyvre, amit számtalanszor használhat fizetés nélkül (és a CD-ROM reklámja ki is aknázza ezt a sajátosságot). A térítés egyik útja a pénzbedobós munkaállomások rendszeresítése

lenne – de kérdés, hogy a további beruházás megérné-e, nem kerülnénk-e ezáltal közel az online használat bekerülési költségeihez. Létezik egy *ROI* (*Return On Investment*) nevű szoftver (a *Personal Library Software* cég terméke), amely – az adatbázis titkosításával és deszifrázásával – kizárja a CD-ROM ellenőrzés nélküli leolvasását. Ezáltal lehetővé válna a használat szerinti fizetés (*pay-as-you-go*) elve, ami nagymértékben csökkenthetné az optikai lemez általános előfizetési díját. Ha a *ROI*-t a titkosítási eljárás kikapcsolásával, pusztán a használat nyomán követésére alkalmazzuk, akkor nem kellene megvenni a deszifrázó berendezést, viszont az olvasónak be lehetne nyújtani a számlát.

/LANDRUM, H.: Determining and recovering CD-ROM search costs. = Laserdisk Professional, 2. köt. 2. sz. 1989. p. 23-25./

(Mándy Gábor)

Húszéves a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központ

A Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központ (NTMIK) húszéves tevékenységének eredményeit és a perspektívákat foglaljuk össze. Az

intézmény történetét jól elhatárolható szakaszokra lehet osztani.

1969–70: a szervezet kialakítása

Ezt a szakaszt a szocialista országok információs intézményeinek háború utáni együttműködése előzte meg, amelyet ezekben az országokban a tudomány és a népgazdaság gyors fejlődése, információellátásuk aktuális igényei hívtak létre.

A KGST-tagországoknak a tájékoztatás elmélete és gyakorlata terén folytatott kétoldalú együttműködése sokoldalúvá alakult át 1962-ben, amikor a KGST Tudományos és Műszaki Kutatásokat Koordináló Állandó Bizottsága mellett létrejött a Tudományos és Műszaki Információ Problémáival foglalkozó Állandó Munkacsoport. Ez a munkacsoport hét éves működése alatt sokat tett az információs intézmények által folytatott nemzetközi együttműködés elveinek, formáinak, módszereinek a meghatározásáért és gyakorlati megvalósításáért. Az információcsere megszervezése mellett megkezdte az információ elméletével és gyakorlatával foglalkozó tudományos kutatások koordinálását is. A munkacsoport készítette elő a nemzetközi információs szervezet létrehozására, mint az együttműködés fejlettebb szervezeti formájára irányuló javaslatot. 1969 februárjában megalakult az NTMIK önálló nemzetközi szervezetként, és még ez év szeptemberében megkezdte gyakorlati tevékenységét.

Megalakult a központi irányító szerv, az NTMIK-tagországok Meghatalmazott Képviselők Bizottsága (MKB), elfogadtak egy sor alapdokumentumot, amelyek a feladatokat, a munkamódszereket, a gazdálkodási módszereket stb. szabályozták. Az NTMIK alapításáról szóló egyezményben a fő feladatokat olyan átgondoltan fogalmazták meg, hogy azok még ma, 20 év elteltével is aktuálisak. A feladatoknak a folyó és távlati tervekben történő konkretizálása elég rugalmas, és gyors reagálást tesz lehetővé az újonnan felmerülő igények megoldására.

Az együttműködő országok nemzeti irányító szervei sohasem gyakoroltak nyomást az NTMIK-ra, aminek köszönhetően meglehetősen önállóan lehetett tervezni és a terveket végrehajtani. Ez az önállóság nemcsak azt eredményezte, hogy az NTMIK rövid idő alatt korszerű, műszakilag jól felszerelt, jól képzett nemzetközi szakembergárdával rendelkező intézmény lett, hanem azt is, hogy hatást gyakorolt a nemzeti információs rendszerek fejlődésére.

Megkezdődtek a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer (NTMIR) létrehozására irányuló munkák is. Az önálló intézményi státusnak megfelelően a feladat az NTMIR létrehozását és fejlesztését biztosító módszerekre és műszaki eszközökre vonatkozó javaslatok kidolgozása volt, az NTMIK azonban akkor is és azóta is ennél nagyobb munkát vállalt. Megalakult az NTMIK Tudományos Tanácsa is.

1971 elején a központ előtt a következő feladatok álltak:

- ▶ az NTMIR létrehozásának és az információs együttműködés fejlesztésének az elősegítése,

- ▶ információs szolgáltatás a legfontosabb népgazdasági problémákban,
- ▶ a tudományos tájékoztatás fejlesztésére irányuló kutatások, módszertani, technológiai munkák,
- ▶ az információs dolgozók képzésében és továbbképzésében a nemzeti szervek és rendszerek segítése.

1971–1975: az NTMIK aktív fejlesztése, az NTMIR megszervezése

Ennek az időszaknak a fő feladata az volt, hogy az NTMIK korszerű módszereket és eszközöket használó, aktívan működő információs intézménnyé váljék. Kidolgozták és jóváhagyták az NTMIR-projektek, azaz az NTMIR szervezeti felépítésére, működésére vonatkozó alapdokumentumokat. Megkezdtek működésüket a nemzetközi specializált információs rendszerek (NSIR) és az ágazati rendszerek (NATMIR).

Az ágazati rendszerek szervezése a KGST-felépítést követte. Az NTMIR általános irányítását a KGST Tudományos-Műszaki Együttműködési Bizottsága (TMEB) vállalta. A kor szellemében mind az NTMIR egészének, mind az alrendszereknek az irányításában az adminisztratív-bürokrata módszereket alkalmazták. Ennek következtében egy-egy szervezési dokumentum jóváhagyása éveket vett igénybe, így az NTMIR megszervezése is évekig tartott.

1971. decemberben a TMEB határozata alapján megkezdődött a tudományos kutatásokról szóló információk cseréjére tervezett alrendszer kiépítése, amelyet az NTMIK vállalt magára. 1973. januárban a Tudományos Kutatások NSIR megkezdte működését. Egy konkrét alrendszer működtetésével az NTMIK-nak lehetősége nyílt arra, hogy a gyakorlatban kipróbálja a különböző szervezési, technológiai és egyéb ötleteket, megoldásokat, amelyeket azután a többi alrendszernek át tudott adni.

Elkezdte működését a szabványosítással foglalkozó szakértői munkacsoport, valamint az információkereső nyelvek kidolgozásával foglalkozó munkacsoport.

1972-ben az NTMIK megkezdte a tagországokban az információs folyamatok gépesítésére és automatizálására irányuló kutatások koordinálását. Ez a munka 1976-ig tartott.

1974-ben hívták életre az alkalmazói programcsoportokkal foglalkozó szakértői tanácsot, ezzel megkezdődött az NTMIK automatizált információs rendszerének a létrehozása.

1971–75 között kezdődött a nemzetközi kapcsolatok kiépítése. Együttműködési szerződést írtak alá a KGST-vel, az INIS-szel, megtették az első lépéseket az UNESCO felé.

1973-ban a tagországok sorába felvették a Kubai Köztársaságot.

1974-ben az NTMIK új épületbe költözött, amelyben a számítóközpont és a nyomda is megfelelő helyiséget kapott.

1976–1980: áttérés az automatizált információs rendszerekre, az NTMIR gyakorlati működésének kezdete

Az időszak legfontosabb eredményét 1976. márciusban a Tudományos Kutatások NSIR automatizált üzemmódra való átállása jelentette. Ebben az időben az NTMIK bérelt számítógépet és fényszedő berendezést használt.

Megkezdődött a számítógépes rendszerek kidolgozásában és installálásában szerzett tapasztalatok átadása. 1976-ban már 18 szerződés keretében folyt a munkák.

Az NTMIK-tagországok történetében először került sor kísérleti online kapcsolatok létesítésére az NTMIK adatbázisaihoz Lengyelországból, Magyarországról, a Szovjetunióból és az INIS rendszerrel. Ezzel megteremtődtek az alapok az NTMIK-hálózat létrehozásához. A munkák továbbfejlesztésében nagy jelentősége volt a saját számítógép beszerzésének.

A KGST hosszú távú együttműködési célprogramjainak információellátásához az NTMIK-ban megkezdődött a Komplex Információs Bázis kiépítése, amely harmadik országokban és nemzetközi szervezetekben beszerzett, géppel olvasható adatbázisokat foglalt magában. A célprogramokhoz kapcsolódóan kiadványsorozat is jelent meg, amely nagy népszerűsége miatt szert.

1979-ben a Vietnami Szocialista Köztársaság is belépett a tagországok sorába.

Elkezdődött az NTMIK tervszerű segítségnyújtása Mongóliának, Kubának és Vietnammak. Az NTMIK és a tagországok egyes információs intézményei által nyújtott segítségnek köszönhetően elég gyorsan és jelentősen csökkent az NTMIK-tagországok nemzetközi rendszerei közötti, műszaki és szervezeti színvonalbeli különbség.

Fennállásának 10. évfordulójára az NTMIK elismert nemzetközi szervezetté vált. Számos nemzetközi szervezettel volt együttműködési egyezménye. Szerződéses keretben több mint száz intézménynek nyújtott szolgáltatásokat.

1980–1985: áttérés az információs technológia gyorsított fejlesztésére és a hálózati módszerekre

Az időszak fő feladata a hálózati üzemmódhoz szükséges dokumentumok kidolgozása és a feltételek megteremtése volt. Az 1983-ban alakult szakértői munkacsoport rövid idő alatt kidolgozta az NTMIR-hálózat révén ismertté vált projekt szervezési és technológiai dokumentumait.

1983 végén az NTMIR-ben 29 alrendszer működött, 1984-ben még két ágazati alrendszer alakult. Az NTMIR-ben nyújtott szolgáltatások fejlesztése lassú ütemben haladt, de meglehetősen stabilá vált, s az automatizált rendszerek üzembe helyezése jellemezte. 1985 végén az NTMIR-hálózatban a tagországok húsz intézménye vett részt. Ezek nagy

része a Szovjetunió automatizált információcsereközpontján (VNIIPAS) keresztül tartotta a kapcsolatot.

Gyorsan fejlődött az NTMIK műszaki háttere. 1982-ben új, ESZ–1055M típusú számítógépet kapott, és üzembe helyeztek két miniszámítógépet is.

A műholdas kísérleti adatátvitel eredményeként 1983-ban rendszeres online kapcsolat létesült Kubából az NTMIK adatbázisaihoz. Fontos lépés volt az NTMIK helyi számítógép-hálózatának a kialakítása és új mikroszámítógépek alkalmazása. Az információs technológia tekintetében az NTMIK a legkorszerűbb információs központok között foglalt helyet.

1986–1989: az átalakítás és az önelszámolószó gazdálkodásra való áttérés

A KGST-tagországok Tudományos-Műszaki Hálózata 2000-ig szóló Komplex Programjának az elfogadása lényeges változásokat von maga után az NTMIK és az NTMIR által nyújtott információszolgáltatásokban.

Sem az NTMIK, sem az NTMIR gyakorlatilag nem volt felkészülve a vállalatok és népgazdasági ágazatok faktografikus információval való ellátására a különböző termékek világszínvonaláról. A KGST vezetőitől kapott kritika felhívta a figyelmet arra, hogy mind az NTMIK, mind az NTMIR tevékenységét át kell alakítani az új feladatoknak megfelelően. A TMEB 1986. márciusi ülésén olyan határozatot hozott, amely az NTMIR-ben részt vevő intézményeknek utat mutat a további fejlesztésre. 1986-ban javaslatok születtek a Komplex Program információellátására az NTMIR lehetőségeinek a kihasználásával, 1988-ban elkészült az NTMIR 1995-ig szóló fejlesztésének fő irányait tartalmazó dokumentum. Ennek értelmében az NTMIR fejlesztését a tagországokban végbemenő átalakulás új igényeinek és az együttműködés új formáinak megfelelően kell irányítani.

1988-ban az MKB elfogadta az NTMIK 1995-ig szóló fejlesztési programját. Az információs technológia tekintetében az ESZR, az MSZR és a mikroszámítógépek összekapcsolása a legfontosabb, a helyi hálózati technológia az "Automatizált információs intézmény" projekt keretében fejlődik tovább. 1988-ban üzembe helyezték az ESZ–1057 számítógépet és egy sor új mikroszámítógépet, ami jelentősen bővítette a kutatómunkákhoz és szolgáltatásokhoz szükséges kapacitásokat.

Az NTMIK megkezdte a műszaki színvonal értékeléséhez szükséges információellátás kidolgozását és kezdeményezte ezeket a munkákat az NTMIR-ben is. Ugyanakkor sok idő kellett ahhoz, amíg tisztázódott, hogy kinek a feladata a minőség értékelése.

Az NTMIK információszolgáltatásaival elsősorban a Komplex Programban részt vevő szervezeteket célozta meg. Sok főszervezet hasznosítja ma már az NTMIK, illetve az NTMIR adatbázisait, ugyanakkor sokan közülük nem voltak felkészülve a korszerű technológiák fogadására. A kiadványrendszert is a Komplex Programnak megfelelően alakították ki. 1988-ban 362 szerződés keretében folyt a munka.

1986-ban az NTMIK-ban megkezdődött az új információk technológiák és hasznosításukkal foglalkozó tanfolyamok szervezése.

1986-ban a tagországok közé felvették a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságot.

Az időszak legfontosabb eredménye, hogy megteremtették a feltételeket az önelszámolásos gazdálkodásra való áttéréshez.

Jelenleg a tagországok csak azokat a munkákat finanszírozzák, amelyek közös érdeket jelentenek és nem térítéses szolgáltatások. Ilyenek:

- ▶ az NTMIR és az NTMIR-hálózat fejlesztése,
- ▶ Vietnam, Korea, Kuba, Mongólia nemzeti információs rendszere fejlesztésének megsegítése,
- ▶ néhány perspektivikus kutatás és technológiai fejlesztés.

A tagországok hozzájárulása a célirányos finanszírozású munkákhoz évről évre csökken:

1981 – 1727 ezer rubel,
1984 – 1441 ezer rubel,
1988 – 1287 ezer rubel,
1989 (terv) – 1189 ezer rubel.

Az említett összeg 1989-ben a költségvetés 40%-át teszi ki, 1990-ben a tervek szerint csak a bevételek 25%-át.

Évről évre növekszik a szolgáltatások utáni bevétel:

1981 – 88,0 ezer rubel,
1984 – 1147,0 ezer rubel,
1988 – 1418,0 ezer rubel,
1989 (terv) – 1755,0 ezer rubel.

Az 1989. évi terv szerint a nyereség 0,4 millió rubel lesz.

A hatékonyság növelése érdekében már megtett intézkedések közé tartozik:

- ▶ a szervezeti egységek számának csökkentése,
- ▶ az információs szolgáltatások skálájának a bővítése,
- ▶ a nem NTMIK-tagországokkal kötött szerződések bővítése, amelyek révén nő a konvertibilis árbevétel és lehetőség nyílik közvetítői szolgáltatásokra. Beszélni kell azokról a nehézségekről is, amelyek az átalakítás során előfordulnak:
- ▶ a tagországokban a szolgáltatást igénylő szervezetek nem tudnak fizetni, mivel nincs transzferábilis rubelük, és a nemzeti valutában történő elszámolás is problémákba ütközik;
- ▶ sok információs intézménynél még nincsenek meg azok a korszerű műszaki eszközök, amelyek a szolgáltatások fogadásához szükségesek;
- ▶ korszerűsíteni és egyszerűsíteni kell az NTMIR és alrendszeri irányítását;
- ▶ a postai költségek jelentősen növelik a kiadványok árát (számos esetben meghaladják az önköltséget), a kiadványok terjesztése a könyvkereskedelemben keresztül nincs megoldva.

Az NTMIK húszéves tevékenységének áttekintése alapján megállapítható, hogy a központ évről évre több kézzelfogható hasznot nyújt a tagországoknak azzal párhuzamosan, hogy fő tevékenységei kibontakoznak és egyre korszerűbbé, tökéletesebbé válnak.

/BUTRIMENKO, A. V.: Dvadcatiletie Mezdunarodnogo centra naučnoj i tehničeskoj informacii. = Problemy informacionnyh sistem, 1989. 7. sz. p. 23–28./

(Viszocsekné Péteri Éva)

EXPO '91

Bulgária Központi Tudományos és Műszaki Információs Intézete
a Szellemi Tulajdon világszervezetének támogatásával

1991. június 7. és július 7. között

Plovdivban megrendezi a
Fiatal feltalálók világkiállítását.

A szervezőbizottság címe:

NR. Bulgariá, Al. Stambolinski, Nr. 11.
1040 Sofia

Komisar Ékspo '91 – Kostadin Vlagov

Tel.: 80-36-03; Telex: 22374; Telefax: 873209

Bővebb információt nyújt az OMIKK nemzetközi és koordinációs osztálya:

1088 Budapest VIII., Múzeum u. 17.

Tel.: 138-2875, 138-4803